

Lilijana Čičkarić*Institut društvenih nauka, Beograd*

licickaric@idn.org.rs

<https://orcid.org/0000-0002-6994-0063>

Prilog proučavanju nasilja prema ženama u politici

Apstrakt: U tekstu se govori o različitim aspektima specifičnog područja u društvenim naukama u kome se istražuju koncepti, teorije i praksa koja se odnosi na nasilje nad ženama u politici. Ova vrsta nasilja se događa unutar političke sfere i posebno je usmerena na žensku populaciju. U mnogim društvima takve se prakse neutralizuju, depolitizuju i najčešće ostaju neprepoznate. Problem nastaje kada se političarke diskvalifikuju, vređaju i omalovažavaju korišćenjem i zloupotrebom obrazaca rodnog identiteta, ženskog tela i tradicionalne uloge majke i supruge, kako bi se potkopale kompetencije i efikasnost ženskog aktivizma u političkoj sferi. Semiotičko nasilje, kao oblik političkog nasilja, vrlo uspešno reprodukuje žensku opresiju jer je suptilno, eufemizirano, nevidljivo, tako da mnoge žene ne prepoznaju ovu vrstu nasilja i to u društvima sa višim stepenom rodne ravnopravnosti. Često normalizovano i opšteprihvaćeno, nasilje prema ženama u politici služi održavanju rodne hijerarhije, podriivanju temelja demokratskog društva i sprečavanju promocije žena u političkoj areni.

Ključne reči: žene; politika, nasilje; rodni identitet; rodna neravnopravnost

Uvod

U poslednjim decenijama svedoci smo porasta globalnog trenda sve većeg broja fizičkih napada, zastrašivanja, uznemiravanja, omalovažavanja, antifeminističke mržnje, seksizma i mizoginije usmerene protiv politički aktivnih žena, često u cilju sprečavanja njihovog učešća ili umanjavanja efikasnosti i doprinosa koji ostvaruju kao akterke u sferi politike. Zabrinjavajući rast agresije i nasilja nad ženama u politici u korelaciji je s porastom broja angažovanih žena u političkom i javnom životu u svim delovima sveta. Očigledno je da se nasilje nad političarkama javlja kao reakcija na političko osnaživanje i sve aktivniji odnos žena u političkom životu. Političko nasilje uključuje razne vrste izazova kako bi se stvorila atmosfera straha u cilju postizanja političkih ciljeva. U autokratskim režimima političko nasilje se koristi kao sredstvo represije, a u liberalnim se propituju osnovne vrednosti na kojima počiva demokratsko društvo.

Reč je o pojavi koja ima duboke korene u dominaciji hegemonijskog maskuliniteta patrijarhalnog društva. Hegemonijski maskulinitet je pojam koji je široko prihvaćen u feminističkoj teoriji i rodnim studijama, nastao osamdesetih godina prošlog veka, koji uključuje ne samo skup očekivanja rodne uloge ili identiteta već i obrasce koji u praksi omogućavaju da se dominacija muškaraca nad ženama u hijerarhiji društvene moći održi (Connell, Messerschmidt, 2005, 830). Nasilje prema ženama se u tom hegemonističkom diskursu često minimizira i na razne načine normalizuje i relativizira, da bi se prikrila činjenica da služi održavanju rodne hijerarhije, neravnopravnoj podeli moći u društvu, podriivanju demokratskih institucija i kršenju ljudskih prava žena. Takvo nasilje se često definiše kao kolateralna šteta i rizik u vođenju politike, međutim ono predstavlja pretnju demokratiji i problematizuje pitanje napretka koji je postignut u domenu rodne ravnopravnosti na globalnom nivou (Krook 2017, 82).

Nasilje nad ženama u politici se smatra sistemskom društvenom praksom. Članovi određene društvene grupe trpe nasilje samo zato što su članovi te grupe. Ovo se odnosi pre svega na marginalizovane društvene grupe poput etničkih, rasnih, seksualnih i religijskih manjina i na žene, iako paradoksalno čine nešto više od polovine svetske populacije. Sistemsko nasilje je rodno determinisano, usmereno ka ženama jer su žene. One su, međutim, različito pogođene i imaju rodna iskustva koja su intersekciono oblikovana prema rasi, klasi, veri, generaciji, seksualnosti i nacionalnosti (Biroli 2018, 681).

U tekstu se polazi od pretpostavke da je neophodno uspostaviti analitičko razlikovanje političkog od društvenog i porodičnog nasilja, iako se ovi tipovi često preklapaju. Zatim je potrebno definisati razliku između rodno zasnovanog političkog nasilja i seksizma. Jedna od opšteprihvaćenih definicija seksizma je da je to „svaki oblik izražavanja (čin, reč, slika, gest) koji se temelji na ideji da su neke osobe, najčešće žene, inferiorne zbog svog pola” (Council of Europe 2023). Seksizam je širi pojam od nasilja i predstavlja sredstvo sprovođenja dominacije maskuliniteta i reprodukcije rodne neravnopravnosti u svim institucijama i svim područjima života. Političko nasilje često uključuje fizičko, ekonomsko, psihološko i seksualno, a posebnu vrstu predstavlja semiotičko nasilje, koje se odnosi pre svega na upotrebu jezika, slika i simbola, kao sredstava kojima se vrši diskriminacija i marginalizacija žena u politici i negira njihova uloga kao ravnopravnih političkih subjekata (Krook 2017, 80). U mnogim društvima takve se prakse neutralizuju, depolitizuju i najčešće ostaju neprepoznate. Problem nastaje kada se političarke diskvalifikuju, vređaju i omalovažavaju korišćenjem obrazaca rodnog identiteta, ženskog tela i tradicionalne uloge majke i supruge kako bi se potkopale kompetencije i efikasnost ženskog aktivizma u svim sferama političkog života.

Rodni aspekt nasilja u politici

Kada se političarke kritikuju i verbalno napadaju zbog svojih političkih stavova, ne može se reći da se radi o rodno usmerenom političkom nasilju. Međutim, kada su u upotrebi rodno diskriminatorna sredstva, fokusirana na ženska tela i tradicionalne društvene uloge žena, kao majki i supruga, kako bi se poricala ili potkopala kompetencija žena da učestvuju u političkom životu, tada je posredi rodno usmereno nasilje prema političarkama. Kada se protivnici oslanjaju na rodne predrasude i stereotipe da bi omalovažili političarke, poricali njihovu kompetenciju, efikasnost i postignuće, taj čin se prepoznaje kao političko nasilje. Ovakve aktivnosti imaju pojačano dejstvo, jer nisu usmereni samo na jednu ženu već se nasilje generalizuje u vidu zastrašivanja i obeshrabrivanja žena u naporima da ostvare političke karijere, a društvu se prenosi poruka da ženama nije mesto u političkoj areni (Krook, Resetrepo Sanin 2016, 136).

Rodno zasnovano nasilje nam govori da rod strukturira sredstva putem kojih muškarci i žene vrše i doživljavaju nasilje. Na primer, žene se najčešće napadaju seksualno a najmanje fizički, dok je kod muškaraca orbrnuto, jer oni znatno češće upadaju u fizičke obračune sa neistomišljenicima (Bardall 2011). Strukturalno nasilje – mizoginija, seksizam, ponižavanje, uvrede, iskorišćavanje i uznemiravanje – koje političarke doživljavaju zato što su žene, sprovode se u nameri da se poremete tekući politički odnosi, utiče na političke izbore i kontrolišu procesi upravljanja i donošenja odluka.

Nasilje nad ženama u političkoj sferi koristi se za jačanje tradicionalnih i konzervativnih vrednosti i usmereno je pre svega na one žene koje predstavljaju liderke u domenu svog delovanja, koje svojim potencijalom i efektivnošću osporavaju patrijarhalne norme i preovlađajuća društvena očekivanja. Cilj je da se žene odvrate od političkog aktivizma i da se ograniče mogućnosti za njihovo karijerno postignuće i uspon na lestvici moći. U mnogim društvima takve prakse su naturalizovane i relativizovane, što dovodi do toga da se na njih gleda kao na efemerne efekte koji nemaju politički značaj i uglavnom ostaju neprepoznatljive i čak nepoznate široj javnosti. Međutim, radi se o globalno rasprostranjenom fenomenu, prisutnom u svim društvima, koji pogađa žene u svim socijalnim slojevima i svim životnim dobima.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 2011. godine prvi put pozvala na nultu toleranciju prema nasilju koje se sprovodi nad kandidatkinjama u političkoj borbi i izabranim državnim i političkim zvaničnicama. Bolivija je 2012. godine postala prva zemlja na svetu koja je kriminalizovala političko nasilje i uznemiravanje žena kao odgovor na više od deceniju dugu kampanju lokalno izabranih žena da dokumentuju brojne povrede i zlostavljanja sa kojima su se suočile. Tokom 2016. i 2017. godine globalna akcija po ovom pitanju počela je da se ubrzava i Nacionalni demokratski institut je pokrenuo kampanju *NotThe-*

Cost za zaustavljanje nasilja nad politički aktivnim ženama. Interparlamentarna unija je proizvela prvu globalnu studiju o seksizmu, nasilju i uznemiravanju žena u parlamentima (IPU 2016). Program Ujedinjenih nacija za žene i Program Ujedinjenih nacija za razvoj objavili su programski vodič o sprečavanju nasilja nad ženama u toku sprovođenja izbornih procesa (UN Women/UNDP 2017). Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 2018. godine donela Rezoluciju A/73/148, u kojoj se precizira da se eksplicitno daje bonus zakonodavnim vlastima i političkim partijama da usvoje posebne mere kojima se uvodi nulta tolerancija za nasilje nad ženama u politici.

Značajno je naglasiti da rodna ravnopravnost u politici nije zagarantovana paritetom na pozicijama moći ili jednakim uticajem u donošenju političkih odluka. Podjednako su važni i uslovi u kojima političari i političarke obavljaju svoj posao. Mogućnost da obavljaju političke funkcije bez straha od nasilja i pretnji je osnovni preduslov za reprezentaciju žena u politici. Rezultati istraživanja potvrđuju da se političko nasilje i zastrašivanje intenzivnije usmerava prema ženama nego prema muškarcima, te stoga predstavlja ogromnu prepreku za uspostavljanje rodne ravnopravnosti u politici (Krook, Restrepo Sanín 2016).

Istraživači koji se bave nasiljem u politici su se do sada uglavnom fokusirali na ukrštanje fenomena političkog i izbornog nasilja kroz prizmu represije i diskriminacije žena u javnoj sferi. Međutim, radove koji se bave ovom problematikom još uvek karakterišu brojne konceptualne i metodološke kontradikcije i praznine (Piscopo 2016). Ono što je izvesno jeste da svako sistematsko istraživanje nasilja prema ženama u politici treba da obuhvati analizu konteksta u kome se nasilje vrši, prirode i obima nasilja, kao i motiva i posledica, koji utiču na dominantnu svest koja postoji u društvu kada je reč o ovom fenomenu. Stoga, Dženifer Piskopo svoja istraživačka interesovanja usmerava ka većoj konceptualnoj jasnoći i metodološkoj sofisticiranosti koncepta nasilja nad ženama u politici (Piscopo 2016, 445). Ona se zalaže za analitičko razlikovanje nasilja od diskriminacije, odnosno razlikovanje političkog i izbornog nasilja od društvenog i porodičnog nasilja. Iako se ovi činovi u praksi mogu preklapati, razlikovanje doprinosi primeni efikasnijih političkih intervencija. Nadalje, ona povlači granice između motiva i ciljeva nasilja, insistirajući na razlikovanju političkog nasilja, koje je rodno diferencirano, od političkog nasilja, koje je rodno motivisano. Prvi tip obuhvata političko nasilje koje i muškarci i žene doživljavaju i koje nije rodno determinisano. Primer je zastrašivanje birača u predizbornim kampanjama, u kojima su muškarci češće fizički i materijalno ugroženi a žene seksualno i psihički (Bardall 2011; Bjarnegard 2017). Drugi tip je nasilje koje ima za cilj da ukloni određene učesnike iz političke sfere zbog polne pripadnosti. Piskopo koristi ove razlike za konstruisanje analitičkog oruđa za što preciznije definisanje indikatora koji se mogu koristiti za merenje obima političkog nasilja u empirijskim istraživanjima. Takođe, i za pronalaženje odgovora na pitanje da li nasilje

nad političarkama narasta kao negativna reakcija na političko osnaživanje žena ili je reč o fenomenu koji postoji već dugo u političkoj sferi i koji su istraživači svesno previdali i zanemarivali, fokusirajući se na nasilje prema muškarcima. Treba naglasiti i da postoji stanovište da nasilje nad ženama u politici ima do-dirne tačke sa zločinima koji se čine iz mržnje, jer se koriste isti mehanizmi moći kao sredstvo za reafirmaciju ugroženih vrednosti (Krook, Restrepo Sanin 2016). Kao i zločini iz mržnje, akti nasilja nad ženama u politici su poruka koja ima za cilj da uskrati jednak pristup ljudskim pravima i da stvori efekat talasanja koji pojačava osećaj ranjivosti među ostalim pripadnicima napadnute zajednice. Time se suštinski potkopava ostvarivanje i poštovanje političkih prava žena. Na primer, brutalno ubistvo političkih kandidatkinja ili isključivanje političarki sa važnih sastanaka jesu različiti vidovi nasilja po stepenu ispoljavanja, međutim podjednako predstavljaju čin eliminisanja žena iz javnog života. Ključni izazov kod obe vrste nasilja leži u činjenici da žrtve često ne doživljavaju da su na isti način povređene. Zbog toga se dešava da u pojedinim slučajevima političarke naturalizuju ovakvu vrstu ponašanja i tretiraju je kao nelagodu i kolateralnu štetu, koja ide uz posao bavljenja politikom (Krook, Restrepo Sanin 2016). Vrlo često i negiraju problem nasilja i ne žele da se suoče sa optužbama u strahu da ne ih bi opravdavale i išle na ruku seksističkim i rodnom predrasudama i stereotipima. Neretko dolazi i do mešanja pojmova rodno determinisanog političkog nasilja i institucionalizovanog seksizma. Nasilje je rodno usmereno na akterke, kandidatkinje i glasačice u politici sa eksplicitnom namerom da se utiče na njihovo delovanje i na sam politički proces, dok je seksizam široko ispoljen u svakodnevnoj dominaciji muškaraca, perpetuirajući rodnu neravnopravnost i u politici i izvan nje.

Simboličko nasilje kao vrsta političkog nasilja takođe je usmereno na brisanje ili poništavanje prisustva žena na političkoj sceni i deluje prevashodno na nivou prezentacije i reprezentacije (Krook 2018, 80). Ova vrsta nasilja se vrlo često teorijski uopštava i relativizuje u izveštajima nevladinih organizacija o nasilju nad ženama u politici. Ipak, nedavne studije o mizoginiji i seksističkom medijskom izveštavanju o ženama pružaju osnovu za neophodnu konceptualizaciju tog specifičnog oblika agresije, uznemiravanja i diskriminacije (Mršević 2016; Sawyer 2013). Stoga, Mona Lena Krook razvija koncept semiotičkog nasilja kao petog tipa nasilja nad ženama u politici pozivajući se na upotrebu jezika, slika i drugih simbola kao sredstava za marginalizaciju, negiranje i isključivanje žena kao političkih subjekata (Krook 2017, 79). Oslanjajući se na istraživanja u različitim disciplinama (političkim naukama, sociologiji, antropologiji, filozofiji), ona objašnjava da semiotičko nasilje funkcioniše u praksi kao normalizovana pojava koja služi održavanju rodne hijerarhije, potkopavanju demokratskih vrednosti i ukidanju mogućnosti za osnaživanje žena da se kandiduju na političke funkcije i aktivno učestvuju u političkoj areni. To se postiže tako što semiotičko nasilje

obuhvata slike, jezik i simbole, koji žene tendenciozno predstavljaju nedovoljno efikasnim, nekompetentnim, nevidljivim, uz pomoć društvenih konstrukata koji naturalizuju i racionalizuju nasilje u politici. Postoje dve vrste semiotičkog nasilja. Jedna obuhvata svakodnevnne stereotipne predstave i predrasude o ženama u javnom životu, dok druga obuhvata radnje koje doprinose da se žene osećaju nekompetentne, nedovoljno motivisane, neprepoznatljive (Krook, 2017,80). To se najčešće postiže strukturalnim mehanizmima, kao što su utišavanje ženskih glasova u medijima i javnom prostoru, obesmišljavanje poruka koje žene šalju, omalovažavanje njihovih mentalnih sposobnosti i fizičkog izgleda upotrebom pogrđnih izraza i uvredljivih reči, koji služe za opravdavanje opresije, dominacije i neravnopravnog položaja muškaraca i žena u društvu. Ovakve aktivnosti se ne mogu više pojavljivati samo kao predmet medijske kritike ili grubog kršenja pravila ponašanja protivnika u politikom nadmetanju. One se pre svega kvalifikuju kao negativan tretman druge osobe, koji uključuje fundamentalno nepoštovanje ljudskog dostojanstva, i manifestuju se kroz proizvodnju i distribuciju visoko seksualizovanih i pogrđnih slika, medijskih poruka i reklama. Stoga svako istraživanje semiotičkog nasilja treba da se fokusira prvenstveno na pitanje kako su žene i muškarci konstruisani u političkim diskursima.

Burdije je teorijski definisao simboličko nasilje kao sredstvo koje se koristi u borbi protiv drugog da bi se potvrdio položaj osobe koja vrši nasilje u društvenoj hijerarhiji (Bourdieu, 1984). Kao takvo, simboličko nasilje može biti moćnije oružje od fizičkog, jer je kulturološki ukorenjeno i time doprinosi da se ovi oblici nasilja tretiraju, osećaju i izgledaju očekivano, normalizovano i čak ispravno. Simboličko nasilje je efikasno sredstvo za ugnjetavanje žena jer je suptilno, eufemizirano, prikriveno, nevidljivo, tako da neke žene i ne prepoznaju ove radnje kao vršenje nasilja i demonstraciju moći, čak i u demokratskim društvima sa većim nivoom dostignutog stepena rodne ravnopravnosti. Simboličko nasilje je najočitije kada uključuje seksualnu objektivizaciju, kao što su visoko seksualizovani mediji i reprezentacije na društvenim mrežama. Za razliku od drugih vidova nasilja, fizičkog, ekonomskog i psihološkog, oblik i sadržaj simboličkog nasilja sadrži znatno veći broj varijeteta i rasprostranjeno je u svim tipovima društva. Dok se fizičko nasilje najprikladnije rešava pravnim putem, ostali oblici, posebno simboličko, zbog svoje suptilnosti zahteva softiciranije vrste intervencija, povezanih ili odvojenih od postojećih zakonskih regulativa.

Konačno, treba naglasiti još jednu posledicu političkog nasilja. To je čin koji ima razarajući efekat na funkcionisanje demokratskih institucija (Krook 2017, 82). Njime se narušava legitimitet i integritet izbornog procesa, problematizuje se mogućnost kandidovanja za političke funkcije i dovode u pitanje kompetencije, znanje i efikasnost političarki da obavljaju posao kao izabrane predstavnice u reprezentativnom demokratskom sistemu. Mlade žene, žene koje pripadaju rasnim, etničkim, religijskim i seksualnim manjinama, kao i feminističke provini-

jencije posebno su ranjive i podložne napadima, čime se rodna diskriminacije ukršta sa drugim vidovima socijalne nejednakosti. Žene plaćaju izuzetno visoku cenu time što odlučuju da uđu u političku arenu i profesionalno se bave politikom.

Zašto su žene pretnja muškarcima u politici?

Literatura o rodnim aspektima političkog nasilja, koje u poslednjoj deceniji ima sve više, uglavnom počiva na studijama koje su u velikoj meri zasnovane na anketama i intervjuima sa ženama, bez upoređivanja sa iskustvima muškaraca, što se smatra značajnim ograničenjem. Istraživanja rodne prirode političkih institucija, u prvom redu parlamenata, ukazuju na postojanje seksističkog tretmana poslanica, uključujući agresiju i omalovažavanje, kao i seksualno uznemiravanje i nasilje, i prevashodno ove pojave povezuju sa maskulinizovanom kulturom koja je institucionalizovana u svim političkim organizacijama (Collier, Ranei 2018; Erikson, Josefsson 2018; Mršević 2016; Čičkarić 2016). Iako ove studije nude važne uvide u neravnopravne odnose u neposrednom okruženju političarki i političara, one ne obuhvataju i većinu iskustava političkog nasilja koje počinioци vrše u neformalnim odnosima i van struktura političkih partija i parlamenata. Međunarodni istraživački projekat sproveden u Velikoj Britaniji, Novom Zelandu, Australiji i Norveškoj otkrio je da je između 80 i 95 odsto parlamentaraca iskusilo neki oblik nasilja od strane drugih političara i građana, čime se ova tema diže na znatno viši nivo (James et al. 2016).

Postojeća istraživanja su se uglavnom više orijentisala na proučavanje kako, a ne koliko su političari izloženi i trpe nasilje. Oslanjajući se na podatke koji se dobijaju iz proučavanja mešoviten uzoraka birača, kandidata i aktivista, može se zaključiti da je sklonost ka političkom nasilju u korelaciji sa različitim ulogama ili pozicijama na hijerarhijskoj lestvici i nejednakom distribucijom političke moći (Krook, Restrepo Sanin 2016, 463). Takođe je potvrđeno da počinioци koriste različite oblike nasilja nad ženama i muškarcima, različite taktike zastrašivanja i forme napada. Seksualizovana dimenzija napada na političarke posebno je uočljiva u većem obimu u onlajn okruženjima, na društvenim mrežama i internet portalima, gde se političarke omalovažavaju, diskredituju i ucenjuju.

Rodno pristrasni stavovi i uverenja često se idektifikuju kao glavne prepreke za participaciju žena u politici. U suštini, stereotipi o poželjnim osobinama lidera nisu u skladu sa prisustvom žena na mestima rukovođenja i odlučivanja (Bohnet 2016; Rudman et al. 2012). Mnoge studije otkrivaju da žene moraju biti kvalifikovanije i veštije od muškaraca da bi bile percipirane i tretirane kao politički kandidati koji imaju šanse na izborima (Fox, Lawless 2010; Hayes, Lawless 2015). Utvrđeno je da političarke više od muškaraca brinu o greškama, što je povezano sa nižom tolerancijom na greške žena i višim standardima koji se oče-

kuju u ponašanju političarki (Erikson, Josefsson 2018; Hayes, Lawless 2015). Takođe je ustanovljeno da se važni liderski kvaliteti, kao što su samopouzdanje, asertivnost i ambicija, smatraju neprikladnim za žene, za razliku od muškaraca koji se nagrađuju za demonstriranje takvih osobina i ponašanja (Rudman et al. 2012). Slično ovakvim shvatanjima, ljutnja i odlučnost se ne vrednuje kao pozitivno ponašanje za žene, dok takve osobine kod muškaraca nailaze na odobravanje i smatraju se predispozicijom za liderske aktivnosti (Brescoll, Uhlmann 2008). Nedostatak psihološke podrške ženama koje se bave politikom je očigledan, kako u obavljanju političkih funkcija, tako i u tretmanu birača prema kandidatkinjama na izbornim listama (Hayes, Lawless 2015). Ambicija i želja da se pobedi protivnički kandidat se ženama pripisuje kao negativna osobina, dok se glad za moći kod muškaraca vrednuje pozitivno (Smith et al. 2006). Isto istraživanje potvrđuje da su žene u politici negativno ocenjene kada na liderskim pozicijama imaju slične karakteristike ponašanja kao muškarci. Izveštaj Međunarodne fondacije za izborne sisteme iz 2011. godine otkrio je da dok su muškarci obično doživljavali fizičko nasilje koje se dešavalo u javnoj sferi, žene su najčešće prijavljivale zastrašivanje i psihičko zlostavljanje (Bardall 2011).

Podaci Interparlamentarne unije potvrđuju važnost šireg obuhvata političkog nasilja od pukog fizičkog zlostavljanja. Prema njihovim podacima iz 2016. godine, 25 procenata poslanica je doživelo neki oblik fizičkog nasilja tokom poslaničkog mandata, više od 80 procenata je pretrpelo psihičko nasilje, više od 30 odsto je bilo meta ekonomskog nasilja, a više od 20 odsto je iskusilo neki oblik seksualnog nasilja (IPU 2016). Istraživanje Amnesty Internešnal fondacije o zlostavljanju nad poslanicama u Velikoj Britaniji na društvenoj mreži Twitter otkriva da su žene širom političkog spektra mete onlajn nasilja i zastrašivanja. Međutim, pripadnice crne i žute rase su u 30 odsto slučajeva više izložene zlostavljanju od njihovih koleginica bele rase (Dhrodia 2017). Zajedno sa nalazom Interparlamentarne unije koji ukazuje da su mlade žene u parlamentu posebno na meti uznemiravanja, ovi rezultati upućuju na preku potrebu kako rodne tako i intersekcione perspektive u proučavanju političkog nasilja i kreiranju mehanizama za njegovu prevenciju i suzbijanje.

Prva sveobuhvatna empirijska analiza rodni obrazaca u nasilju nad političarima, zasnovana na tri talasa podataka dobijenih u istraživanjima 8000 političara na lokalnom nivou, pokazala je da najizraženiji rodni jaz u obrascima nasilja postoji među političarima visoko pozicioniranim u hijerarhiji moći (Hakansson 2021). Ispostavilo se da gradonačelnice doživljavaju više nasilja nego bilo koja žena na drugim političkim funkcijama. Takođe, žene češće nego muškarci bivaju kažnjene zbog svoje medijske vidljivosti. Počinioci političkog nasilja su posebno motivisani da čine nasilna dela prema ženama na političkim funkcijama, koje su vidljivije i češće se pojavljuju u medijskim kampanjama. Nalazi sugerišu da cena bavljenja politikom nije jednaka za muškarce i žene i da se

politička moć itekako segregira prema rodnim ulogama. Žene na najvišim pozicijama u hijerarhiji moći su više izložene nasilju i trpe znatno veći rizik. Veći stepen izloženosti nasilju se manifestuje kroz kažnjavanje, izolaciju i isključivanje (Hakansson 2021).

U Srbiji i zemljama regiona rezultati istraživanja potvrđuju da pored najčešćih psiholoških, simboličkih i verbalnih oblika nasilja, sve češće srećemo seksualno uznemiravanje i emocionalno zlostavljanje političarki (Babović et al. 2021; Vuković, Raščanin 2021; Miftari, 2019). Studija o nasilju nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini 2019. godine otkriva da je čak 60,2 odsto od 83 učesnica iskusilo neki oblik nasilja tokom bavljenja politikom, a čak 96,4 odsto smatra da nasilje najčešće ima oblik verbalnog i emocionalnog zlostavljanja (Miftari 2019). Studija o nasilju nad ženama u Crnoj Gori 2021. godine otkriva podatak da je više od 74 procenata političarki svedočilo nekom obliku nasilja od strane svojih kolega (Vuković, Raščanin 2021, 31). Nalazi istraživanja sprovedenog u Srbiji 2021. godine ukazuju na prisustvo tri tipa nasilja nad političarkama – strukturnog, kulturnog i direktnog (Babović et al. 2021). Strukturno nasilje se manifestuje kroz nejednake šanse, ograničen pristup resursima ili pozicijama i reprodukuje se putem postojećih institucija i normi. U praksi ono obuhvata segregaciju dužnosti i eksploataciju rada žena u političkim strankama, nejednaku raspodelu položaja i nevidljive prepreke za napredovanje na više položaje i na državne funkcije. Drastičnije forme uključuju trgovinu mandatima žena i marginalizovanje i izbacivanje iz političkih stranaka. Kulturno uslovljeno nasilje je najrasprostranjenije i najvidljivije, i oličeno je u širenju seksizma, mizoginije i nasilnog diskursa u medijima. Direktno nasilje obuhvata psihički pritisak, omalovažavanje, pretnje i ucene, diskreditaciju u javnosti, seksualno uznemiravanje i čak fizičko proganjanje, u neposrednom kontaktu ili u medijama (Babović et al. 2021, 5).

Nasilje nad ženama u politici se i u Srbiji, kao i u drugim sredinama, racionalizuje i normalizuje od strane aktera na političkoj sceni. Minimizira se značaj i doprinos političarki, njihovo znanje, iskustvo, postignuće i spremnost da se napreduje na lestvici društvene moći. Ženski glas se najmanje čuje u medijima kao stav ekspertkinja, a političarke se često omalovažavaju u različitim seksističkim porukama. Poznati su primeri političkog nasilja u vidu plakata političke kampanje Srpske napredne stranke za izbore 2016. godine, na kojima je fotografija poslanice Demokratske stranke ispod koje piše: „Ko o čemu, Nana o poštenju, i dalje autonomašica” (Blic/Fonet 2015) ili izjava Ministra odbrane koju je uputio novinarki: „Volim novinarke koje ovako lako kleknu” (N1/Tanjug 2015). Najnoviji primer je istup Patrijarha Srpske pravoslavne crkve u kome se na seksistički način i uz upotrebu semiotičkog nasilja kritikuje predstavnica jedne državne institucije, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, koja je u javnom obraćanju iznela svoje stavove o dostignutom stepenu rodne ravnopravnosti u

društvu. Patrijarh kaže: „Plakao bih, vrištao bih od muke, kad vidim jadnicu koja menja teze, pa kaže: ‘zašto se nisu brinuli o ženama, one su ugrožene’. Pa jesu ugrožene – svi smo ugroženi, od tebe bre bedo jedna. Jer si došla na jasje i prodaješ maglu, kao da svet postoji od tebe” (Euronews Srbija, 2023). Poruke crkvenog poglavara dolaze kao tipičan primer verbalnog i simboličkog nasilja prema ženama, usmerene na rušenje kredibiliteta, kompetentnosti, efikasnosti i samopouzdanja političarke, državne službenice, i predstavlja ogoljeni oblik klerikalne zloupotrebe moći koncentrisane u rukama predstavnika konzervativne i patrijarhalne institucije, koja, sudeći po rezultatima istraživanja javnog mnjenja, uživa veliki ugled i ima značajan uticaj među građanima Srbije. U ovim, kao i u mnogim drugim situacijama političko nasilje se javlja kao opasan, diskriminatorski čin, koji prolazi nesankcionisano i ostvaruje svoju primarnu funkciju, obeshrabruje i demoralise žene da se politički aktiviraju. Nasiljem nad ženama u politici se podrivaju građanska i politička prava žena, te stoga borba protiv njega ima ključnu ulogu u razvoju demokratske i participativne kulture. Nasilje nad ženama u politici pogoršava kvalitet političkog života, urušava demokratske institucije, a posebno štetan uticaj ostvaruje u sferi zastupanja interesa i potreba žena (Čičkarić 2016).

Počinioci nasilja su najčešće partijske kolege na državnim funkcijama, partijski lideri, politički protivnici, urednici i novinari, koji koriste medije kao sredstvo za nasilje nad političarkama. Institucionalni mehanizmi zaštite nisu odgovarajući, bilo zbog toga što zakoni i propisi ne omogućavaju jasno identifikovanje onih oblika nasilja koji ne spadaju u fizičko i seksualno, bilo zbog slabe primene propisa u praksi (Babović et al. 2021). Unutarstranački mehanizmi zaštite od rodno zasnovanog nasilja ne postoje i uglavnom partijski lideri ili uže rukovodstvo odlučuje o ishodu događaja. Političke stranke nemaju specifične politike rodne ravnopravnosti u domenu nasilja nad ženama. Često ni mehanizmi zaštite od rodno zasnovanog nasilja u parlamentima ne postoje, a poslovници o radu skupština se ne primenjuju adekvatno.

Žrtve rodno zasnovanog političkog nasilja, pored direktnih posledica koje uključuju fizički i psihički bol i umanjenu radnu sposobnost, prolaze izrazito težak životni put, jer nasilnici vrše kontinuirano manipulativno delovanje i nastoje da uspostave i održe moć nad žrtvom. Žena izložena nasilju gubi samopouzdanje, postaje neodlučna i počinje da se preispituje da li je to što radi i za šta se zalaže vredno žrtve koju ona i njena porodica podnose. Emocionalno i psihološki nasilje, koje se često zanemaruje, stvara nesigurnost, osjećaj bespomoćnosti, čak i krivice zbog bavljenja politikom. Istraživanja ukazuju na činjenicu da političarke ne prijavljuju nasilje najviše iz razloga što ne prepoznaju adekvatnu instituciju koja bi reagovala na sve pojavne oblike nasilja (Babović et al. 2021). Činjenica da nasilje često prođe bez ikakvih reakcija javnosti, a još manje institucija, ima dodatno negativan uticaj na žrtve. Obeshrabruje ih da prijave nasilje

i da mu pruže otpor, jer se stvara slika da se ni žene koje imaju moć i nalaze se na funkcijama ne mogu zaštititi od nasilja. U pomenutom istraživanju u BiH čak 60,5 odsto ispitanica koje su doživele nasilje nikada nisu kontaktirale bilo koga u vezi sa tim negativnim iskustvom koje su doživele (Miftari 2019). One koje jesu uglavnom su se obratile svojim partijskim rukovodiocima, policiji, tužilaštvu, nevladinim organizacijama, ombudsmanu za ljudska prava, međunarodnim organizacijama i stranim ambasadama. Međutim, ta obraćanja obično nisu rezultirala pozitivnim rešenjima, niti adekvatnim sankcionisanjem nasilja (Miftari, 2019).

Često žene u političkim partijama smatraju da će prijavom nasilja proizvesti kod svojih kolega mišljenje da su nedovoljno jake, kompetentne i uticajne, čime se umanjuje njihova sposobnost da uspešno obavljaju političke naloge. Osim ovog razloga, političarke zaziru od prijavljivanja nasilja i zbog odijuma i negativnih komentara koje bi to moglo proizvesti u javnosti i vrlo često zbog nerazumevanja uže i šire okoline. Na taj način nasilje obeshrabruje žene ne samo da se kandiduju ili pobeđu u treći za neku političku funkciju već i da iskoriste svoje biračko pravo da glasaju, čime se njihov politički identitet suštinski dovodi u pitanje. Posebno treba istaći da nasilje direktno utiče na smanjenje broja politički aktivnih žena, smanjenje broja žena kandidatkinja u izbornim procesima, smanjenje vidljivosti žena u političkim kampanjama i u političkim partijama, smanjenje broja izabраних žena na mestima odlučivanja, smanjenje izlaznosti birača na izborima, ugrožavanje dostignutog stepena rodne ravnopravnosti i demokratizacije društva.

Zašto su žene i dalje tolika pretnja muškarcima na vlasti? Da li je to zato što mogu da promene način na koji se politika vodi ili zato što muškarci ulažu ogromne resurse u održavanje sopstvene dominacije, finansijske, simboličke i kulturalne, nemajući nameru da to dovedu u pitanje? Što je više žena u politici, to je veća verovatnoća, ali ne i garancija, da će tradicionalni maskulini obrasci u vođenju politike, liderstvu i upravljanju, biti ugroženi. Pogotovo ako su te žene feminističke proviniјencije. Taj tradicionalni muški model počiva na stereotipu da beli, heteroseksualni, ekonomski privilegovani muškarac treba da donosi odluke u ime svih drugih društvenih grupa i manjina. Ovaj obrazac funkcionise na svim nivoima odlučivanja – lokalnom, nacionalnom i globalnom. Na primer, u svim međunarodnim i evropskim organizacijama se može postaviti pitanje legitimnosti donetih odluka na temelju većeg udela muških zastupnika u odnosu na ženske. Pitanje legitimnosti tih odluka dalje upućuje na prisustvo suptilnog institucionalizovanog seksizma, njegovo prećutkivanje, podrazumevanje, samim tim i podržavanje, što ima dalokosežne posledice na sve procese odlučivanja. Uključivanjem žena u te procese u izvesnom smislu počinje da se kruni dominacija hegemonijskog maskuliniteta i najlakši način da se stvari vrte u pređašnje stanje je diskreditacija, delegitimizacija i, na koncu, depolitizacija

delovanja žena. Kada muškarci svesno ignorišu značajne prepreke koje postoje za ulazak žena u političku arenu, bilo da su finansijske, socijalne, političke ili kulturne, oni time racionalizuju, podržavaju, štite i reprodukuju nesrazmernu količinu političke moći kojom raspolažu.

Ka sveobuhvatnom odgovoru na nasilje

Da bi se odgovorilo na pitanje kako sprečiti i sankcionisati nasilje koje trpe političarke, neophodno je posebno analizirati različite motive, oblike i posledice koje se ostvaruju kontinuiranim ispoljavanjem tog čina (Bardall, Bjarnegård, Piscopo 2017). Većina pomenutih studija ispituje dinamiku nasilja i efekte uznemiravanja u odnosu na građane, birače i političke aktere, na uzorcima opšte populacije i fokusira se pretežno na razlike između zemalja, a ne i na pojedinačna iskustva. Posebno je vidljiva sklonost ka proučavanju fizičkih oblika političkog nasilja i zanemarivanju efekata drugih oblika nasilja (Gillies 2011; Opitz, Fjelde, Høglund 2013). Ovde želim da naglasim veliki značaj koji imaju empirijska istraživanja nasilja nad političarkama, putem individualnih intervjuja i kvalitativnih analiza ponašanja i delovanja žena u političkim institucijama, kojima se obezbeđuje neophodna iskustvena evidencija za pravilno, sistematsko, intersekciono i interdisciplinarno proučavanje rodno diferenciranog političkog nasilja. Takva istraživanja se još uvek ne sprovode u dovoljnoj meri i predstavljaju nasušnu potrebu svakog serioznog bavljenja temom političkog nasilja prema ženama u u budućnosti.

U poslednjoj deceniji kao ključni faktor u porastu zlostavljanja političarki prepoznaje se uspon društvenih medija i platformi, poput Tvitera i Fejsbuka, gde se beleži zabrinjavajuće veliki broj napada, zastrašivanja, zlostavljanja, vređanja i ponižavanja usmerenih na politički angažman žena (Vickery, Everbach 2018; Rheault, Rayment, Musulan 2019). Skoro 60 posto žena izabranih u Evropski parlament potvrdile su da su bile meta seksističkih napada na društvenim mrežama (Council of Europe 2023). U istraživanju Ženske političke mreže u Crnoj Gori 2021. godine utvrđeno je da online ili internet nasilje prepoznaje svaka četvrta političarka (26,6%) (Vuković, Raščanin 2021,39).

Postoji velika potreba za razvojem i proširenjem novih pravaca i pristupa u istraživanju nasilja nad političarkama. Institucionalni odgovori na nasilje još uvek su nedovoljno razvijeni, a u mnogim zemljama se ni ne uzimaju u obzir kada se donose planovi i strategije rodne ravnopravnosti. Zakonodavna akcija koja se preduzima u vezi sa nasiljem nad ženama u politici varira u različitim kontekstima i vremenima, posebno po svojoj efikasnosti i suštinskom odgovoru na nasilje. Takođe, otkriva kako postojeće hijerarhije moći i rodna pravila ugrađena u političke institucije mogu delovati na potkopavanje napora da se

zakonodavna tela učine sigurnijim mestima za rad žena u svim društvima. Na primer, Kanada i Ujedinjeno Kraljevstvo su zemlje koje su razvile relativno nova pravila koja se eksplicitno bave nasiljem i uznemiravanjem u politici. Kanadski Donji dom je 2014. godine postao jedan od prvih zakonodavnih tela u svetu koji je uveo novu politiku zaštite od seksualnog uznemiravanja za članove parlamenta. Sledeće godine usvojen je novi Kodeks ponašanja poslanika o seksualnom uznemiravanju, a 2018. godine zakonodavstvo je usvojilo zakon kojim se zaštita od seksualnog uznemiravanja proširuje na sve zaposlene u federalnoj upravi (Collier, Raney 2018). U julu 2018. godine parlament Ujedinjenog Kraljevstva je usvojio Nezavisnu šemu za žalbe i rešavanje maltretiranja i uznemiravanja u politici, a nekoliko meseci kasnije objavljen je izveštaj o maltretiranju osoblja Donjeg doma.

Jedno od mogućih rešenja za nasilje nad ženama u politici je upotreba sveobuhvatnog pristupa u pružanju odgovora na nasilje (Krook, Restropo Sanin 2016). Politike koje se vode uglavnom uključuju zakonska rešenja i državne programe, kao što su telefonske linije i kampanje za podizanje svesti. Međutim, ove vrste javnih politika odgovaraju samo polovično na saniranje problema jer su koncentrisane na prevazilaženje otpora koji muškarci pokazuju prema političkom osnaživanju žena. Pristalice sveobuhvatnog pristupa se zalažu za zauzimanje šireg rakursa, koji se bazira na činjenici da muškarci rutinski koriste nasilje za održavanje hijerarhije moći, te stoga svaki pojedinačni čin nasilja nad političarkama treba tretirati istovremeno kao rodno determinisan, kao politički obojen i kao kriminalni akt nastao kršenjem ljudskih prava žena (Krook, Restropo Sanin 2016).

Da bi podigle javnu svest i podršku za promene, ženske organizacije i grupe moraju da stvore partnerstva i mreže za praćenje, dokumentovanje i rešavanje nasilja. Mobilizacija klasičnih i novih društvenih medija može biti moćno sredstvo za razotkrivanje i borbu protiv nasilja. Društveni mediji mogu biti posebno moćni u otkrivanju nasilja i prikupljanju podrške za projekte za osnaživanje žena u politici. Programi koje finansiraju međunarodne organizacije mogu da pruže obuku o rodnoj ravnopravnosti za novinare i regrutuju novinarkе da se angažuju u političkom izveštavanju kroz strategiju za povećanje rodne osetljivosti, uključujući povećanu pažnju usmerenu na nasilje. Programi obuke za političarke mogu da se fokusiraju na smanjenje ranjivosti i efikasnog odgovora na online napade. Pored rada na podizanju svesti političkih elita kako bi se osigurala bezbednost žena tokom izbora, pitanja rodne ravnopravnosti se moraju integrisati i u pripreme za posmatranje izbora.

Nasilje iziskuje punu posvećenost, pažnju i akciju svih političkih i društvenih aktera. Najznačajniju ulogu u promovisanju nulte tolerancije svakako ima parlament, kao i političke partije, kroz podržavanje principa rodne ravnopravnosti, kroz smanjivanje stereotipnih i tradicionalnih poimanja i kroz trajnu promenu

svesti i mentaliteta u odnosu na rodne uloge. Političke partije mogu preduzeti niz konkretnih koraka u rešavanju ovog problema. Jedan je izdavanjem načelnih deklaracija i revizijom unutrašnje partijske regulative kako bi se uvela politika nulte tolerancije prema počiniocima seksualnog nasilja i uznemiravanja žena u politici. Druge inicijative uključuju pravila protiv seksizma, mizoginije, ućutkivanja, omalovažavanja, uznemiravanja žena na partijskim sastancima, kao i brošure i priručnike koje proizvode i distribuiraju ženske organizacije, u kojima se nude strategije, tehnike i mehanizmi kako za prepoznavanje nasilja tako i za njegovo prevazilaženje.

Zaključak

U poslednjoj deceniji kada konzervativne, retrogradne i antirodno usmerene političke struje sve više uzimaju maha, kako u Srbiji tako i u širem evropskom i svetskom kontekstu, svedočimo sve češćim napadima na žene u oficijelnoj politici, posebno na one koje javno i aktivistički istupaju u ime određenih političkih uverenja i orijentacija. One se često suočavaju sa ugrožavanjem lične bezbednosti i sigurnosti, kako na svom poslu, tako i na javnom mestu, posebno pozivanjem na linč i zloupotrebom u medijskoj sferi. Ukoliko se direktno dotiču kritike maskuline političke kulture, partijarhata, tradicionalnih vrednosti, podaničkog mentaliteta i zaštite ljudskih prava, bivaju izložene kontinuiranim napadima. Istovremeno, takvi napadi bivaju praćeni izostankom reakcije institucija, te političarke ostaju izolovane, stigmatizovane i prepuštene same sebi. Zaključak je da žene plaćaju izuzetno visoku cenu time što se odlučuju da se angažuju i aktiviraju u političkom životu.

Strukturno nasilje, mizoginija, seksizam, ponižavanje, uvrede, iskorišćavanje i uznemiravanje, koje političarke doživljavaju pre svega zato što su žene, sprovode se u nameri da se poremete tekući politički odnosi, utiče na političke izbore i kontrološu procesi upravljanja i donošenja odluka. Simboličko nasilje, kao vrsta političkog nasilja koje je direktno usmereno na brisanje ili poništavanje prisustva žena na političkoj sceni, vrlo često se teorijski uopštava, relativizuje i inkorporirano u sve oblike prezentacije i reprezentacije žena u tradicionalnim i novim društvenim medijima. Ova vrsta nasilja se vrlo često ne prepoznaje, ignoriše i, čak, pripisuje prihvatljivom dominantnom vrednosnom sistemu. Stoga je i uloga ovog teksta da skrene pažnju na činjenicu da svako sistematsko istraživanje nasilja prema ženama u politici treba da obuhvati analizu konteksta u kome se nasilje vrši, prirodu, obim i tipologiju nasilja, kao i motiva i posledica koji utiču na dominantnu svest u društvu kada je reč o ovom fenomenu.

Nasilje nad ženama u politici treba tumačiti kao čin kojim se u velikoj meri narušava legitimitet i integritet demokratskog izbornog procesa, problematizuje

je proces kandidovanja za političke funkcije i dovodi u pitanje kompetencija i efikasnost političarki u reprezentativnom demokratskom sistemu. Nasiljem se ugrožavaju ljudska prava i dovode u pitanje načela socijalne jednakosti i pravde. Stoga je od velike važnosti da se organizovano, kontinuirano i sistemski prati, meri i analizira nasilje nad ženama u politici kako bi se formulisale mere koje bi planski omogućavale da se ono prevenira, spreči i adekvatno sankcioniše.

Reference

- Babović, Marija, Smiljana Milinkov, Marija Srdić, Biljana Stepanov. 2021. *Nasilje nad političarkama u Srbiji: žene u politici na tromeđi roda, moći i političke kulture*. Kratki izveštaj. Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR).
- Bardall, Gabrielle. 2011. *Breaking the Mold: Understanding Gender and Electoral Violence*. Washington. DC: IFES.
- Bardall, Gabrielle, Elin Bjarnegård, Jenniffer Piscopo. 2017. *Gender and Political Violence. Motives Forms and Impacts*. Paper presented at the Gender and Political Violence Workshop in Uppsala. March 29–30 2017.
- Biroli, Flavia. 2018. Violence against Women and Reactions to Gender Equality in Politics. *Politics & Gender*, 1–5.
- Blic (Fonet)* – Uvredljive poruke na automobilu A. Jerkov – objavljeno 26. novembra 2015. https://rtv.rs/sr_lat/politika/uvredljive-poruke-na-automobilu-a-jerkov_663563.html
- Bohnet, Iris. 2016. *What Works: Gender Equality by Design*. Cambridge/London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge. Massachusetts. Harvard University Press.
- Brescoll, Victoria and Eric Uhlmann. 2008. Can an Angry Woman Get Ahead? Status Conferral, Gender, and Expression of Emotion in the Workplace. *Psychological Science* 19(3): 268–75.
- Collier, Cheryl and Tracey Raney. 2018. Understanding Sexism and Sexual Harassment in Politics: A Comparison of Westminster Parliaments in Australia, the United Kingdom, and Canada. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 25 (3): 432–455.
- Connell, W.R., Messerschmidt, James. 2005. Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept, *Gender and Society*, 19(6):829–859.
- Council of Europe. 2023. HumanRightsChannel. Pristupljeno 20. oktobra 2023 <https://human-rights-channel.coe.int/stop-sexism-hr.html>
- Čičkarić, Lilijana. 2016. *Žene i politika iz rodne perspektive*. Beograd. Institut društvenih nauka.
- Dhrodia, Azmina. 2017. *Unsocial Media: Tracking Twitter Abuse against Women MPs*. <https://medium.com/@AmnestyInsights/unsocial-media-tracking-twitter-abuse-against-women-mps-fc28aeca498a>
- Erikson, Josefina and Cecilia Josefsson. 2018. The Legislature as a Gendered Workplace: Exploring Members of Parliament's Experiences of Working in the Swedish Parliament. *International Political Science Review* 25 (3):432–455.

- Euronews Srbija* – Govor Patrijarha izazvao burne reakcije, reagovala i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti – objavljen 14. maja 2023
<https://www.euronews.rs/srbija/drustvo/87332/govor-patrijarha-izazvao-burne-reakcije-reagovala-i-poverenica-za-zastitu-ravnopravnosti/vest>
- Gillies, David. ed. 2011. *Elections in Dangerous Places*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Fox, Richard and Jenniffer Lawless. 2010. If Only They'd Ask: Gender, Recruitment, and Political Ambition. *The Journal of Politics* 72(2): 310–26.
- Håkansson, S. 2021. Do Women Pay a Higher Price for Power? Gender Bias in Political Violence in Sweden. *The Journal of Politics*. 83(2): 515–531.
- Hayes, Danny and Jenniffer Lawless. 2015. A Non-Gendered Lens? Media, Voters, and Female Candidates in Contemporary Congressional Elections. *Perspectives on Politics* 13(1): 95–118.
- Inter-Parliamentary Union (IPU). 2016. *Sexism, Harassment, and Violence against Women Parliamentarians*. <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2016-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-parliamentarians>
- James, David et al. 2016. Harassment and Stalking of Members of the United Kingdom Parliament: Associations and Consequences. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology* 27 (3): 309–330.
- Krook, Mona Lena. 2017. Violence against Women in Politics. *Journal of Democracy* 28 (1): 74–88.
- Krook, Mona Lena and Juliana Restrepo Sanin. 2016. Violence against Women in Politics: A Defense of the Concept. *Politica y Gobierno* (2): 459–90.
- Miftari, Edita. 2019. *Violence Against Women in Politics in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo. Westminster Foundation for Democracy.
- Mršević, Zorica. 2016. *Kako protiv nasilja: uloga medija*. Beograd. UN Women. UNDP. *NI (Tanjug)* – Gašić, volim novinarke kada ovako lako kleknu – objavljeno 6. decembra 2015 <https://n1info.rs/vesti/a115681-gasic-volim-novinarke-koje-ovako-lako-kleknu/>
- Opitz, Christian, Hanne Fjelde, Kristine Höglund. 2013. Including Peace: The Influence of Electoral Management Bodies on Electoral Violence. *Journal of Eastern African Studies* 7 (4): 713–731.
- Piscopo, Jennifer. 2016. State Capacity, Criminal Justice, and Political Rights: Rethinking Violence against Women in Politics. *Politica y Gobierno* 23 (2): 437–58.
- Rheault, Ludovic, Rayment, Erika, & Musulan, Andreea. 2019. Politicians in the line of fire: Incivility and the treatment of women on social media. *Research & Politics*, 6(1):
- Rudman, Laurie et al. 2012. Status Incongruity and Backlash Effects: Defending the Gender Hierarchy Motivates Prejudice against Female Leaders. *Journal of Experimental Social Psychology* 48(1): 165–79.
- Sawer, Marian. 2013. Misogyny and Misrepresentation: Women in Australian Parliaments. *Political Science* 65 (1) 105–117. <https://doi.org/10.1177/0032318713488316>
- Smith, Kevin B. et al. 2006. Evolutionary Theory and Political Leadership: Why Certain People Do Not Trust Decision Makers. *Journal of Politics* 69(2): 285–99.
- UN Women/United Nations Development Programme (UNDP). 2017. *Preventing Violence against Women in Elections: A Programming Guide*. <http://www.unwo->

men.org/en/digital-library/publications/2017/11/preventing-violence-againstwomen-in-elections

Vickery Jacqueline Ryan, Everbach, Tracy. 2018. *Mediating Misogyny: Gender, Technology, and Harassment*. London: Palgrave Macmillan. Crossref.

Vuković, Nataša, Raščanin, Ivana. 2021. Istraživanje nasilja nad ženama u politici u Crnoj Gori. Podgorica. Ženska politička mreža. UNDP.

Lilijana Čičkarić

The Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia

lcickaric@idn.org.rs

A Contribution to the Study of Violence Against Women in Politics

This chapter addresses various aspects of the emerging research area, exploring concepts, theories, and data related to the study of violence against women in politics. It occurs within the political sphere but specifically targets women. It is used to reinforce traditional social and political structures by targeting women leaders who challenge patriarchy and the prevailing social expectations and norms. In many societies, such practices are marginalized, naturalized, depoliticized, and remain invisible. When female politicians are attacked for their political views alone, this is not necessarily a case of violence against women in politics. Ambiguity emerges, however, due to the fact that the means for attacking female politicians often rely on gendered scripts, focusing on women's bodies and their traditional social roles, primarily as mothers and wives, to deny or undercut women's competence in the political sphere. Symbolic and semiotic violence in politics can be effective in sustaining women's oppression because it is subtle, euphemized, and invisible. Even if women recognize these acts as exercises of power, they still do not name it violence, even in societies with greater levels of gender equality. The concept of semiotic violence refers to the use of language, images and symbols as a means to marginalize and disqualify women as political actors. Often normalized, these dynamics serve to maintain gender hierarchies, undermining democracy and eroding the possibilities for women's political empowerment. In response to the question of how to solve the problem of violence against women in politics, researchers offer a solution in the form of a comprehensive approach to addressing this sort of violence.

Keywords: women, politics, violence, gender equality

Contribution à l'étude de la violence envers les femmes en politique

Dans ce texte il est question des différents aspects d'un domaine spécifique des sciences humaines dans lequel sont explorés les concepts, les théories et la pratique se rapportant à la violence envers les femmes en politique. Ce genre de violence arrive à l'intérieur de la sphère politique et est particulièrement orienté vers la population féminine. Dans de nombreuses sociétés de telles pratiques sont neutralisées, dépolitisées et le plus souvent restent non reconnues. Le problème apparaît lorsque des politiciennes sont disqualifiées, offensées et dépréciées par l'utilisation et l'abus des modèles d'identité de genre, du corps féminin et du rôle traditionnel de mère et d'épouse, pour ainsi saper les compétences et l'efficacité de l'activisme féminin dans la sphère politique. La violence sémiotique, comme une forme de violence politique, reproduit avec beaucoup de succès l'oppression sur les femmes, car elle est subtile, euphémisée, invisible, de sorte que de nombreuses femmes ne reconnaissent pas ce genre de violence et cela même dans les sociétés ayant un assez haut degré d'égalité de genre. Souvent normalisée et généralement acceptée, la violence envers les femmes en politique sert à conserver la hiérarchie de genre, à miner les fondements de la société démocratique et à empêcher la promotion des femmes dans l'arène politique.

Mots clés: femmes, politique, violence, identité de genre, inégalité de genre

Primljeno / Received: 17.07.2023.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 1.10.2023.